

LOCALITZACIÓ DEL VILAR DE PURTOS A LA RODALIA D'ULLÀ

JOAN BADIA-HOMS - ENRIC CARRERAS VIGORÓS

UN JUDICI DEL SEGLE IX

En el vil·lar anomenat *Purtos*, en territori del comtat d'Empúries, s'hi celebrà un judici (*mallo publico*) el 16 de les calendes de juny de l'any tercer després de la mort del rei Lluís. Es a dir, el dia 17 de maig de l'any 881⁽¹⁾. Es dirimí la possessió d'unes terres entre el bisbe de Girona i un personatge anomenat Andreu.

Es reuniren el bisbe Teuter de Girona, els comtes Delà i Sunyer d'Empúries i el vescomte Pere, amb els jutges Furiol, Undilà, Godemar,

(1) - Original perdut. Còpies del document a

-*Cartoral de Carlemany*, pàgs.137b-139a, Arxiu Diocesà de Girona;

-*Llibre Verd*, fol. 51b, Arxiu Capitular de Girona

Publicat per

Etienne BALUZE, *Capitularia Regnum Francorum*, de. París, 1780, vol.II, ap. 118, pàg.1511.

Jaime VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España...*, vol.XIII, Madrid, 1850, ap.6, pàgs.231-233.

Josep Maria MARQUÈS, *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s.IX-XIV)*, vol.I, Fundació Noguera, col.lecció Diplomataris 1, Barcelona, 1993, núm.9, pàgs.71-73.

La data del document va ésser reduïda per E. Baluze (op. cit. i P. DE MARCA, *Marca hispanica...*, París, 1688, col.364) a l'any 884, en comptar a partir de la mort de Lluís III, germà de Carloman, que s'escaigué l'agost de l'any 882. El seguiren els autors d'*España Sagrada* (vol. 43. Madrid, 1819, pàg.105) i Francesc de FOSSÀ, (*Art de verificar les dates*, vol.III, pàg.339).

J. Villanueva (op.cit., pàgs.24-26) demostrà que la data correcta era l'any 881, ja que l'esment correspon al rei Lluís el Tartamut, pare de Lluís III i de Carloman, que morí l'abril de l'any 879.

El vil·lar de *Purtos*, del segle IX, era situat a l'indret del mas Blanc, sota la Muntanya d'Ullà. Fotografia de Benjamí Bofarull.

Teodard, Manuel, Frugell, Letruc i Roderic, el saig Ardovast i altres nombrosos preveres, clergues, laïcs i homes bons, alguns dels quals s'anomenen⁽²⁾.

Davant d'ells l'arxipreste Estemir, que era el mandatari del bisbe, manifestà que les cases, corts, horts, fruiterars i terres d'Andreu, allí present, es trobaven dins el terme d'Ullà (*villa Uliano*), i per tant eren de la jurisdicció episcopal i pertanyien a Santa Maria i Sant Feliu de Girona per donació reial⁽³⁾. Segons afirmà el dit mandatari, Andreu les retenia per

(2) *(Cum in Dei nomine resederet uir illuster Teotharius sedis Gerundensis episcopus una cum uiros illustros Deilane et Suniarii comites in uillare quod dicitur Purtos quod est in territorio Impuritano in mallo publico pro multorum causas ad audiendum et rectis et iustis iuditiis ad diffiniendum seu in presentia Petrone uicecomite uel iudices qui iussi sunt iudicare uel dirimere causas, idest Furiolo, Undilane, Godemare, Tehodardo, Manuel, Frugello, Letruco et Ruderico iudicum, Ardouaste saione, Sperandeo, Hostalese necnon Iuniano, Trastildo, Benedicto, Firriolo, Blanderico, Eldegodo, Uifredo, Eripione, Scluane, Uintilla, Comparato, Leopardo, Daniel, Undisc(1)o, Armentorio, Mirone, Petrone, Adalane, Fluctario, Galinno, Castino, Agilane, Adilone, Senderido, Perello, Tructerio, Salomon. Leo, Elanno, Paschale, Reuello et Segobrando uel ceterorum presbiterorum clericorum multitudo laicorum plurium honorum hominum qui ibidem aderant.*

(3) La vila d'Ullà amb el seu terme, ja fou confirmada entre les possessions de la mitra de Girona en el precepte de l'emperador Lluís el Piadós a favor del bisbe Guimer, de l'any 834.

aprisió de la part de la vil.la Bellcaire (*villa que dicitur Quartu que vocant Bedenga*), la qual cosa era injusta i contrària a la llei⁽⁴⁾.

Aleshores els esmentats comtes, vescomte i jutges interrogaren a Andreu qui respongué que tots els béns i terres que el mandatari Estremir li reclamava, no els tenia injustament. Explicà que els posseïa de manera legal, per aprisió i per precepte reial, de la part de l'esmentada vil.la de Bellcaire (*villa Bitinga*), segons el costum dels hispans⁽⁵⁾.

Llavors els comtes, bisbe, vescomte i jutges anaren damunt l'arca o senya, en terreny del Montgrí, que era una fita divisòria entre els termes d'Ullà i Bellcaire. Des d'aquest lloc comprovaren el que posseïa Andreu i pregaren al jutge Undilà que ordenés mesurar les terres que els litigants s'havien de repartir. Així es va fer, tal com estipulava la llei dels gots⁽⁶⁾.

El jutge Undilà, amb els sacerdots i homes bons, amidà l'amplada de les terres que havia de posseir Andreu. Des del pou que hi havia a l'esmentat vilar de *Purtos* mesuraren 80 vares (*perticas*) en direcció a ponent, fins a una fita de pedra (*ipsa Pedra Fita*) que els comtes i el bisbe hi varen fer clavar. Es feia constar que la *pertica* tenia vuit peus i mig⁽⁷⁾. En direcció a llevant, cap a Ullà, mesuraren 40 vares d'amplada, i vers

L'any 888, set anys després del judici de *Purtos*, es celebrà a Ullà un altre judici públic. Fou favorable al bisbe Teuter, ja que les terres reclamades a Adiscle hom sentencià que pertanyien al terme d'Ullà i no pas al de Torroella:

Ramon d'ABADAL i de VINYALS, *Els diplomes carolingis*, «Catalunya carolíngia», vol.II, 1ª part, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1926-1950, pàgs.122-124.

Josep Maria MARQUÈS, op. cit., pàgs.57-58 i 78-80.

(4) *sic in eorum presentia ueniens Stremirus archipresbiter mandatarius qui est (de) supradicto episcopo et dixit: Iubete me audire cum isto presente Andree domos, curtes, ortos et pomiferos et terras qui sunt infra termines de uilla Uliano, qui est in territorio Impuritano, illas debent esse supradicto episcopo pro partibus ipsa causa de Sancta Maria et Sancto Felice quod satis in Gerunda uel iusta ipsa ciuitate per preceptum dompni regis quod illi fecerunt ad iam dicta Sancta Marie et Sancto Felice ad proprio. Iste Andreas eas retinet ad aprisione pro partibus de uilla que dicitur Quartu que uocant Bedenga. Iste Andreas eos retinet iniuxte et contra lege.*

(5) *Tunc supradicti comites uicecomes uel iudices interrogauerunt predicto Andree quid ad hec responderet. Ille tunc in suis responsis dixit quod ipsas domos, curtes, ortos pomiferos et terras supradictas quod iste Stremirus presbiter qui est mandatarius supradicto episcopo requirit, non eos teneo iniuste, set per legis ordine eos teneo per aprisione et per preceptum regis et per partibus de supradicta uilla Bitinga sicut ceteri ispani faciunt.*

(6) *Tunc supradicti comites, episcopus uicecomes uel iudices fuerunt super ipsa archa uel signa quod est in Monte Grinio et diuidit inter iam dictas uillas, et inuenerunt uel extimauerunt quod iam dictus Andreas tenebat, et preceperunt iam dicto Undilane iudices ut ipsas terras mensurare fecissent quod iam dictus episcopus et predictus Andreas inter se debuissent sicuti et fecerunt, et diuiserunt ipsas terras sicut lex gothorum commemorat.*

(7) El peu llatí amidava 0'30 m, així una vara de 8'5 peus amidaria 2'55 m. El peu carolingi amidava uns 0'45 m, en aquest cas una vara de 8'5 peus amidaria 3'825 m.

ponent altres 38 vares d'amplada, que Andreu hagué de donar al mandatari Estremir, qui les rebé en nom del bisbe.

Per acabar-ho de precisar es deixà constància de que la terra que amidaren els jutges feia 80 vares d'amplada vers llevant i 77 vares i mitja d'amplada vers ponent.

En definitiva, Andreu va rebre la meitat d'aquestes terres, des del dit pou vers el nord, i el bisbe l'altra meitat, vers migdia, en direcció a Ullà. El bisbe, comtes i jutges ordenaren que en el límit entre Ullà i Bellcaire s'hi plantessin pedres dretes com a fites termenals⁽⁸⁾.

D'aquesta manera, entre el bisbe de Girona i Andreu s'acordà acceptar i respectar la divisòria establerta. El document és signant pels arxiprestes Ricard i Guiscafred i pels preveres Pere, Recared i Teudegild.

SIGNIFICACIÓ DE LA SENTÈNCIA

El text del procés judicial de l'any 881, és àmpliament conegut. Recollit en els cartorals gironins, ja se n'havien publicat transcripcions als segles XVIII i XIX. Finalment tenim l'edició plenament fiable del «Cartoral de Carlemany», a cura de Josep M. Marquès, apareguda l'any 1993. (vegeu nota 1)

Pel seu gran interès, el document ha estat regestat i comentat per nombrosos autors⁽⁹⁾.

(8) *Et uenit supradictus Undila una cum supradictos sacerdotes uel plurimorum bonorum hominum et mensurauit ipsas terras in latitudine quantum iam dictus Andreas habere debuisset. Et sic de ipso puteo qui est in iam dicto uillare et contra occidente habet perticas .LXXX., et habet ipsa pertica que est mensurata pedes .VIII. et medio, et peruenit usque ad ipsa Petra Fita quod iam dicti comites et episcopus preceperunt figere et contra partibus Uliano de oriente habet perticas quadraginta in latitudine que iam dictus Stremirus recepit de iam dicto Andreo pro partibus predicto episcopo cuius mandatarius est, et contra occidente recepit in latitudine perticas .XXXVIII., et habet ipsa terra quod terminauerunt iam dicti iudices de parte orientis in latitudine perticas .LXXX. et de occidente habet perticas in latitudine septuaginta .VII. et media. Et tunc ordinauerunt iam dictus episcopus, comites uel iudices ut infra ipsas uillas Uliano et Quarto que uocatur Bitinga fixurias uel terminia mitterent et petras fictas, sicuti et fecerunt. Et recepit iam dictus Andreas medietatem de ipsas perticas contra ipsum puteum a partibus circi et Stremirus archipresbiter similiter aliam medietatem contra uilla Uliano a partibus meridie.*

(9) Peire DE MARCA, op. cit., col. 364. *España Sagrada*, op. cit., pàg. 105. Jaime VILLANUEVA, op. cit., pàg. 24. Bernat ALART, *Notices historiques sur les communes du Roussillon*, 2ª serie, Perpinyà, 1878, pàgs. 66-67. Pere ALSIUS i TORRENT; Celestí PUJOL i CAMPS, *Nomenclator geográfico histórico de la provincia de Gerona*, Girona, 1882, publicat 1883, pàg. 106. Josep PELLA i FORGAS, *História del Ampurdan*, Barcelona, 1883, pàg. 308 nota 4 i pàg. 371 nota 1. Carles BOSCH DE LA TRINXERIA, *Records d'un excursionista*, 1887, segona ed. Barcelona, 1978, pàg. 188. Joaquim BOTET i SISÓ, *Index cronològich del cartoral de la cúria eclesiàstica de Gerona anomenat de "Carlo Magno"*, Barcelona, 1905, regest núm.

El procés de *Purtos* s'inscriu, sens dubte, dins el context de les accions judicials, promogudes en aquesta època pels bisbes de Girona, per aconseguir foragitar de diferents propietats antics aloers o aprisiadors. Les sentències conegudes són sempre favorables al bisbe. Són una evidència de la progressiva consolidació dels grans dominis en mans de l'Església. Moltes vegades es tractava d'alous molt reduïts, vilars o petites unitats de conreu, que havien quedat a l'interior o en el límit d'una possessió episcopal.

En relació amb el judici que ens ocupa, alguns autors han estat del parer de veure-hi, també, una sentència favorable als interessos de la seu de Girona⁽¹⁰⁾.

Per contra hi ha l'opinió de Ramon Martí, qui ha afirmat que en aquest judici «les coses anaren malament per al bisbe». Creu, fins i tot, que el fet de no trobar el nom de cap dels vuit jutges presents a *Purtos* en altres plets posteriors de la Seu, respondria a «la circumstància que aquest és l'únic cop en què la sentència fou favorable al particular»⁽¹¹⁾.

L'ambigüïtat d'algunes dades del text del 881 -sobretot l'orientació dels amidaments- impossibilita una aproximació fidedigna al repartiment del terreny, sancionat pels jutges. En qualsevol cas, resta clar que el judici serví per delimitar amb fites els termes d'Ullà i Bellcaire, en aquest sector del territori, afitament ordenat «pel bisbe, els comtes i els jutges». Fins aleshores la divisòria era asenyalada per una «arca» que feia les funcions

10. pàg. 11. Francesc MONSALVATJE i FOSSAS, *Los Condes de Ampurias vindicados*, "Notícies Històriques", vol. XXV, Olot 1917, pàgs. 31-32. Pelagi NEGRE i PASTELI, *La villa de Torroella de Montgrí y sus primitivos señores*, infra "Annals de l'Institut d'Estudis Gironins", vol. IV, 1949, pàgs. 80-81. Martín ALMAGRO, *Las fuentes escritas referentes a Ampurias*, Barcelona, 1951, pàg. 133 nota 4. Joan BADIA-HOMS, *Breus consideracions sobre l'antic poblat i l'església de Santa Maria del Palau*, Llibre de Festa Major, Torroella de Montgrí, 1975. Josep VERT i PLANAS, a "Revista Presència", núm. 130, Girona, 10 de juliol de 1976, pàg. 17. Joan BADIA-HOMS, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, vol. I, Girona, 1977, pàgs. 99, 413, 420, 429. Joan BADIA-HOMS, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, vol. II-B, Girona, segona edició, 1985: *Notes a la segona edició*, pàg. 524. Ramon MARTÍ, *La integració al "alou feudal" de la seu de Girona de les terres beneficiades pel "règim dels hispans"*, *Els casos de Bàscara i Ullà, segles IX-XI*, infra "Estudi General" 5-6, Universitat de Girona, 1985-86, pàg. 57 i notes 46-50. Gabriel ROURA i GÜIBAS, *El mil·lenari de Palafrugell (1988-1988)*, exposició "Palafrugell medieval", Ajuntament de Palafrugell, Àrea de Cultura, 1988. Joan BADIA-HOMS, *El marc històric*, infra "Catalunya Romànica", vol. VIII: *L'Empordà I*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989, pàg. 86.

(10) Aquesta ha estat l'opinió manifestada per un de nosaltres: J. BADIA-HOMS, op. cit., 1977, pàg. 420 i op. cit., 1989, pàgs. 86 i 330. Vegeu també, en el mateix sentit: M. ALMAGRO, op. cit., pàg. 133, nota 4.

(11) R. MARTÍ, op. cit., pàg. 57.

de fita termenal, més antiga, en territori del Montgrí, i en ella s'haurien basat els límits de l'alou d'Andreu.

Potser la sentència de *Purtos* va ésser prou equitativa i, aquesta vegada, possiblement no tan favorable al bisbat com era habitual en aquests casos. Però no sembla pas que es pugui dir que el bisbat sortí perjudicat d'aquest afer, ja que amb el nou afitament guanyà terreny vers el nord. Hem de tenir en compte un fet essencial. Andreu gaudia de la possessió d'unes terres, i aquesta propietat li quedà considerablement reduïda a causa de la reclamació del bisbe i de la subsegüent sentència judicial.

ON ERA SITUAT EL VILAR DE *PURTOS*?

La situació exacta del petit lloc habitat, on per la primavera de l'any 881 es reuniren els magnats de la terra, amb els jutges i els nombrosos testimonis del judici, era un enigma no resolt. A la rodalia d'Ullà i Bellcaire no ha perdurat el topònim *Purtos*, nom evidentment llatinitzat o deformat per l'escrivà del document alt-medieval.

Els autors que s'han ocupat del judici, en general no han investigat ni han aportat dades per ajudar a situar-lo.

Es ben curiosa l'opinió desenfocada de Bernat Alart, l'historiador i arxiver vuitcentista del Rosselló, a qui, d'altra banda, devem una obra d'interès i d'utilitat extraordinàries. A causa d'un coneixement superficial del document, i només per la semblança del topònim, creia que el vilar del segle IX s'identificava amb el Pertús, a l'Albera, en el límit entre el Vallespir i l'Empordà⁽¹²⁾.

Carles Bosch de la Trinxeria seguí aquesta creença, suposant, a més, que en el judici es discutiren els límits entre els comtats d'Empúries i Besalú⁽¹³⁾.

Cal que deixem de banda aquests vells errors, purament anecdòtics. La majoria dels altres autors s'han limitat a indicar, d'acord amb el que es desprén del document, que *Purtos* es trobava, o s'havia de trobar, entre Ullà i Bellcaire (o bé, a poca distància de Bellcaire i Ullà, prop d'Ullà, etc.), sense afegir més precisions⁽¹⁴⁾. Ramon Martí concreta que el vilar, entre Ullà i Bellcaire, era situat en el pla, en algun lloc que no es pot identificar

(12) B. ALART, op. cit., pàgs. 66-67.

(13) C. BOSCH DE LA TRINXERIA, op. cit., pàg. 188.

(14) P. ALSIUS i C. PUJOL, op. cit., pàg. 108: "...lugar poco distante de Ullá y Bellcaire...". J. PELLA i FORGAS, op. cit., pàg. 371, nota 1: "...Andrés defendió sus tierras de Ullà...". P. NEGRE i PASTELL, op. cit., pàg. 80: "...unas tierras situadas entre la villa de Bedenga (hoy Bellcaire) y la de Oliano (hoy Ullà)...". M. ALMAGRO, op. cit., pàgs. 133-134: "...por la lectura del documento se debe colocar Portús entre Ullá y Bellcaire...".

per manca de referències. Afegeix uns comentaris sobre els afrontaments que, en general, no podem compartir⁽¹⁵⁾.

En altres, pocs, treballs hi trobem reflexions o hipòtesis sobre l'emplaçament de *Purtos*, amb diferents argumentacions. Demostren una preocupació dels autors envers aquest tema.

En una obra publicada l'any 1905, Joaquim Botet i Sisó s'empescà una explicació que, si no és encertada, es pot qualificar d'enginyosa. Suposava que, per error del copista, on llegim *villare de Purτος* al «Cartoral de Carlemany», a l'original perdut del segle IX hi podia dir *villare de Curtes*. Proposava d'identificar-lo amb el veïnat de les Corts d'Empúries (actual municipi de l'Escala)⁽¹⁶⁾.

Molt més recentment Josep Vert ha pensat que el *Purtos* alt-medieval podria situar-se al paratge del Corral d'en Pi, a Riells, prop de la costa de l'Escala⁽¹⁷⁾. En aquest indret hi ha un jaciment d'època romana, amb ruïnes de construcció, el qual, segons els autors, ha estat interpretat com un embarcador o petit port, o bé una fortalesa. Les troballes daten del segle II aC al segle I dC⁽¹⁸⁾. Probablement Vert ha considerat que el nom de *Purtos* s'hauria originat en un port de mar, si bé aquest extrem no l'esclareix.

Aquest és, en tot cas, el convenciment de Gabriel Roura, que ho ha manifestat així sense pal·liatius. Per a ell *Purtos* és un port o entrada del mar («un grau») de la costa del massís del Montgrí, que sembla tenir ben identificat: «*Purtos* es trobava a la vora de la mar, en un lloc entre l'Escala

(15) "...les terres es dividiren des de dalt del Montgrí i foren mesurades al pla, establint-se unes afrontacions de gairebé 595 metres de llarg, entre Ullà i els camps d'Andreu, amb cinc fites (*petras fictas*)..." "...No hem pogut situar-lo al pla perquè l'únic punt de referència que ens dona és un pou no localitzat..." (R. MARTÍ, op. cit., pàg. 57).

(16) "...Lo lloch de *Purtos* devia estar, com se dedueix d'aquest doc., prop de la partió entre Ullà y Belcaire, y aixis ho fan notar Alsius i Pujol en son "Nomenclator geografico-histórico de la provincia de Gerona". No conexem per aquell indret cap lloch al que's puga atribuir la dita denominació, donchs la població anomenada *Port de la Escala* no es probable existís encare en aquell temps. Més vell que *La Escala* y pertanyent al terme de S. Martí d'Empuries hi ha un vehinat anomenat *Les Corts*. ¿Déhia lo doc. original *villare de Curtes*, allí ahont la copia del Cartoral diu *villare de Purτος*?; es possible: de tots modos no hi ha que pensar en la vila del Portús, situada prop de la frontera y lluny de les terres qüestionades..." (J. BOTET i SISÓ, op. cit., núm. 10, pàg. 11).

(17) "...Aquest [el Corral d'en Pi en el paratge de Riells] podria ser el *Purtos*, on es dirimiren els plets que sobre els termes tenien l'any 881, el Bisbe de Girona i Sunari d'Empúries..." (J. VERT i PLANAS, op. cit., pàg. 17).

(18) E. RIPOLL i M. LLONGERAS, *Embarcadero romano de Riells, en el ámbito ampuritano*, "Miscelánea Arqueológica" XXV: "Aniversario de los cursos internacionales de arqueología de Ampurias (1947-1971)", vol. II, Barcelona, 1974, pàgs. 277-295. J.M. NOLLA i BRUFAU, J. CASAS i GENOVER, *Carta arqueológica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Girona, 1984, pàgs. 76-77.

i l'Estartit, a l'alçada de Bellcaire; avui ja no existeix, però fou un grau important»⁽¹⁹⁾.

LES NOSTRES RECERQUES: DEL PALAU AL MAS BLANC

El problema de l'exacta localització de *Purtos* ens havia atret des de fa temps, potser perquè pocs investigadors del nostre passat se l'havien plantejat seriosament.

Abans d'iniciar les nostres recerques teniem clars alguns conceptes. El text del 881 indica que el vil·lar es trobava vora del límit dels termes d'Ullà i Bellcaire. Ara bé, havíem de tenir en compte una possible modificació d'aquests termes en el transcurs dels segles. Una altra evidència era la seva situació respecte del massís del Montgrí. El vil·lar, molt probablement era emplaçat en un dels repèus de la serra, a les seves estribacions, o bé en terreny pla, però en tot cas a tocar el vessant de la muntanya.

Per diferents raons, algunes de les quals el text del document deixa clares, sabem que *Purtos* no tenia res a veure amb un port de mar, i que era força separat del litoral. El seu nom, en canvi, podia tenir relació amb un pas natural, d'un camí.

Un altre aspecte a considerar era la possible pervivència d'algunes restes de l'establiment humà alt-medieval. Al nostre entendre era molt probable que existissin encara vestigis materials identificables del vil·lar de *Purtos*. L'espai on es podien trobar -els contraforts del Montgrí i terrenys propers, a la rodalia de Bellcaire i Ullà-, no és gaire habitat, ni ha sofert alteracions morfològiques de consideració.

El vil·lar documentat al segle IX podia molt bé tenir les seves arrels a l'Antiguitat. I, d'altra banda, podia haver tingut una continuïtat més o menys perllongada.

Per tots aquests motius, un de nosaltres, en divulgar les interessants ruïnes del Palau, proposà com a hipòtesi de treball, la seva identificació amb *Purtos*⁽²⁰⁾. L'indret del Palau, en els contraforts septentrionals del Montgrí, es troba dins del terme de Torroella, però no pas lluny de Bellcaire. A més de l'esmentada situació, el Palau ofería altres elements de judici ben significatius, que feien convincent la hipòtesi, des de l'òptica de la lògica més estricta.

El Palau té a la vora un camí antiquíssim («el Camí d'Empúries»); s'hi

(19) G. ROURA i GÜIBAS, op. cit.

(20) J. BADIA-HOMS, *Breus consideracions...* (1975):

«...ens semblaria versemblant relacionar la població alt-medieval del Palau amb el *villare quod dicitur Purto...*».

En el mateix sentit a *L'arquitectura...*, vol.I, pàgs.413 i 420.

detecten les restes d'una extensa vil·la romana, amb materials dispersos que daten des dels segles II-I aC. Però, a més, les ruïnes més aparents de l'indret corresponen a la perduració medieval del seu poblament, amb l'església de Santa Maria del Palau, dels segles XI-XIII, en bona part conservada, i un conjunt de restes d'edificacions també medievals, de datació imprecisa, per ara, al seu costat.

La hipòtesi era atractiva, però no pas provada; exigia una continuïtat de les observacions dins d'aquest espai geogràfic, per intentar confirmar-la o rebutjar-la. Un cop format el nostre grup i després de treballs de camp força exhaustius, arribarem a una conclusió: el vil·lar de *Purtos* es trobava en el paratge dit avui del Mas Blanc, just a tocar els límits entre els municipis de Bellcaire, Ullà i Torroella de Montgrí, que aquí no deuen haver canviat gaire des de fa onze centúries⁽²¹⁾.

LES RESTES DEL VILAR DE *PURTOS*

El Mas Blanc -emplaçat per pocs metres dins del terme municipal d'Ullà- és una gran masia, força interessant, que té elements dels segles XVII al XIX. Es dreça al cim d'un serrat de poca elevació, en part ocupat avui per pinedes, que és el darrer contrafort del Montgrí -de la Muntanya d'Ullà- vers el nord-est, ja tocant la plana. L'indret del Mas Blanc és gairebé equidistant de les poblacions de Bellcaire, que queda cap al nord-est, i d'Ullà, que és vers el sud-est. En el sector de llevant d'aquest paratge, unes grans pedreres amb instal·lacions per l'explotació de la calç, han representat un atemptat molt greu, ecològic i paisatgístic, certament vergonyós.

Com ja hem indicat, la divisòria termenal cal suposar que ha estat perdurable, de temps, en aquesta rodalia. El límit entre Ullà i Torroella davalla des del cim de la Muntanya d'Ullà (325 m d'altitud), fins a la plana, en direcció N-E. Prop del Mas Blanc forma una inflexió vers W-NW, fins a l'actual pedrera, on pren el sentit N-W. A poca distància, la línia termenal fa un gir brusc vers W-SW fins al punt trifini entre Bellcaire, Ullà i Torroella. Des d'aquí, el límit entre Ullà i Bellcaire segueix l'orientació W-SW. Vora l'esmentat punt trifini hi hem vist una fita de pedra, relativament moderna, trencada i abandonada al mig d'un camp. És triangular i té gravats els noms dels tres municipis. És ben conegut que els antics afrontaments, sobretot quan ressegueixen les carenes, rarament han sofert variacions importants.

(21) Les conclusions del present escrit les hem anunciat, sense precisar l'emplaçament del vil·lar, en un parell d'ocasions:

J. BADIA-HOMS, *L'arquitectura...*, vol. II-B, *Notes...*, (1985), pàg.524 i a «Catalunya Romànica», vol.VIII, (1989), pàg.86.

Entre el vessant occidental de la Muntanya d'Ullà i el serrat del Mas Blanc, que és molt més baix, hi ha un collet per on passa el camí vell que ve d'Ullà i segueix cap a l'Escala i Empúries.

Aquest camí, considerat d'època romana, s'anomenava «Camí d'Empúries», com altres vies antigues de l'Empordà. Es un vestigi de la via secundària que des de la ciutat greco-romana comunicava les vil·les escampades per l'actual Baix Empordà i seguia vers el Congost del Ter, prop de *Gerunda*, on enllaçava amb la Via Augusta. En aquesta rodalia d'Ullà i Belcaire coincideix amb el «Camí dels Escalencs», nom evidentment molt més modern.

L'esmentat collet o portell originaria el topònim que el redactor del document de l'any 881 va escriure *Purtos*: un port, en el sentit de pas de muntanya travessat per un camí.

No hi ha dubte que l'actual Mas Blanc representa la continuïtat, o la reocupació, d'un lloc habitat des d'èpoques molt reculades.

Sobre el seu turó hi són ben clars els testimonis de poblament antic. En un espai ampli s'hi escampen, en superfície, multitud de fragments ceràmics de tipologia i cronologia diverses⁽²²⁾.

Hi hem pogut veure mostres de ceràmica ibèrica pintada i altra de comuna a torn, d'àmfores d'època romano-republicana, de *terra sigillata* sud-gal·lica, de *terra sigillata* africana (clara), etc. La terrissa grisa reduïda, en bona part segurament d'època medieval, és força abundant, sobretot a llevant del mas. En aquest indret sobresurten del terreny els fonaments d'alguns murs fets amb pedres lligades amb morter, i altres de pedres i fang.

Resta ben clar que el lloc ja era habitat en temps romano-republicans. Cal consignar que, en relació amb aquest poblament més antic, en el vessant proper de la Muntanya d'Ullà, entre les cotes de 294 i 325 m també hi hem observat la presència de ceràmiques d'època romano-republicana⁽²³⁾.

No podem silenciar l'existència d'un pou, encara en ús, aïllat i a tramuntana del mas. Es a poques passes de la divisòria de termes. Ens

(22) Sobre el jaciment arqueològic del Mas Blanc:

J. BADIA-HOMS, *L'arquitectura...*, vol.II-B, *Notes...*, (1985), pàg.524.

(23) Sense cap relació, evidentment, amb el poblament d'èpoques posteriors de l'indret, s'han localitzat vestigis d'ocupació prehistòrica vora el camí i el mas, en una cova que fou destruïda per les obres de la pedrera. Quedà part de la terra i s'hi recolliren estris datables al Paleolític Inferior:

Josep VERT i PLANAS, *Mas Blanc d'Ullà*, a «El Paleolític a les comarques gironines», Girona, 1976, pàg.78.

J. CANAL, E. CARBONELL, *Catalunya paleolítica*, Patronat Francès Eiximenis, Girona, 1989, pàg.200.

semblaria excessiu pretendre veure-hi una pervivència del pou des del qual s'inicià l'amidament del terreny l'any 881. Tanmateix, això no és pas impossible.

A poca distància a llevant del collet o portell, sobre l'actual pedrera, a uns 100 m vessant amunt, hi ha les restes del túmul d'un possible dolmen o cista megalítica. Seria l'*arca* del Montgrí, que feia de fita, sobre la qual pujaren els magnats i jutges per fer l'estimació de la propietat que s'havia de dividir: *...fuerunt super ipsa archa vel signa quod est in Monte Grinio et dividit iam dictas villas...*⁽²⁴⁾

El túmul es troba, efectivament, vora la divisòria de termes (actualment d'Ullà i Torroella de Montgrí). Des d'aquest lloc es domina tot el paratge del Mas Blanc. El sepulcre megalític és molt arrasat pels treballs d'antics picapedrers, però a l'entorn hi hem vist bocins informes de ceràmica feta a mà, que confirmen la nostra apreciació. Seria l'únic, o gairebé l'únic testimoni de megalitisme ben localitzat, d'entre els pocs del massís del Montgrí dels quals es té notícia⁽²⁵⁾.

No tenim dubtes de que a l'indret del Mas Blanc s'hi troben les restes del vil·lar de *Purtos*, on es reuní l'assemblea judicial de l'any 881.

A més del text del document, l'observació d'aquest paratge, amb les restes antigues i els afrontaments entre els termes que encara subsisteixen, ens convencen de que el litigi del segle IX es concretava a uns terrenys de pocs centenars de metres, situats vers el nord i nord-oest de l'actual masia. El lloc és digne d'un estudi arqueològic ben planificat⁽²⁶⁾.

(24) En relació a fites: Joan BADIA-HOMS, Benjamí BOFARULL GALLOFRÉ, Enric CARRERAS VIGORÓS, Miquel-Dídac PINERO COSTA, *La cista amb túmul de la Creu de Principi, fita del segle X en la toponímia de l'Alta Garrotxa, i les restes pre-romàniques de Sant Julià de Ribelles*, «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 20, Figueres, desembre, 1987; segona edició, Figueres, març, 1988 (amb bibliografia sobre el tema).

(25) A més d'aquest sepulcre megalític pràcticament destruït, hi ha notícia del dolmen de les Pasteres, citat per Manuel Cazorro l'any 1912, que fou cercat infructuosament per Lluís Pericot, i que fins avui no ha estat localitzat.

Un altre monument megalític és la cova-dolmen del Tossal Gros, estudiada per L. Pericot i L. Esteva.:

Manuel CAZURRO RUIZ, *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*, Centro de Estudios Históricos, Madrid, 1912.

Lluís PERICOT GARCÍA, *La civilización megalítica catalana y la cultura pirenaica*, Barcelona, 1925.

Lluís PERICOT GARCÍA, *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*, CSIC, Instituto de Estudios Pirenaicos, Barcelona, 1950.

Lluís PERICOT GARCÍA, Lluís ESTEVA CRUAÑAS, *La cueva-dolmen del Tossal Gros, Torroella de Montgrí, Gerona*, XII Congreso Nacional de Arqueología, Jaen, 1973.

(26) Miquel-Dídac PINERO COSTA ha col·laborat en el treball de camp i prospecció (desembre de 1982-gener de 1983).

Benjamí BOFARULL GALLOFRÉ ha elaborat la planimetria.